

Innledning

Einar-Arne Drivenes

Det er skrevet fire viktige bidrag til fagets historie ved UiT: Den lengste og grundigste framstillinga er Randi Rønning Balsviks artikkel om historieforskninga ved UiT fram til ca. 2000 i UiTs 30-års historie. Narve Bjørgos artikkel om oppstartsårene i festskriftet til Edgeir Benum og Einar Niemis artikkel om de Nordnorske historieseminarene i *Acta Borealia* er også viktige bidrag til fagets historie, det samme gjelder Narve Fulsås si 25-års historie for UiT.¹

Flere viktige forskningsprosjekter ble ikke tematisert under jubileumsseminaret. Det gjelder bl.a. «Det nordiske ødegårdsprosjektet» på 1970/80-tallet. Da middelalderhistorikeren Narve Bjørgo ble ansatt, sørget han for at prosjektet også kom til å inkludere nordnorske studier. Det resulterte i mange undersøkelser av ødegårdsprosessen i Nord-Norge i seinmiddelalderen under Bjørgos ledelse og veiledning. Det ble skrevet en rekke hovedoppgaver om bosetting og befolkningsutvikling i tidsrommet fra Svartedauden fram til ca. 1600 (Salten, Vestvågøy, Meløy, Steigen, Kyst-Finnmark, Hadsel, Meløy, Bø/Øksnes, og Andenes/Sortland).

Fra de siste tiårene ble heller ikke store nasjonale forskningsprogrammer om Henrik Ibsen og det «moderne gjennombruddet» i litteraturen tematisert eller omtalt under seminaret. Her har Narve Fulsås vært sentral. Som Ibsenforsker har han markert seg gjennom bidrag til den vitenskapelige utgaven av Ibsens samlede verk², og særlig brevbindene som han har redigert og kommentert, og gjennom boka *Ibsen, Scandinavia and the Making of a World Drama* (Cambridge University Press 2018) skrevet sammen med professor Tore Rem. Med denne boka tilbakeviser de standardfortellingen om at Ibsens internasjonale gjennombrudd og verdenssuksess skyldtes bruddet med Norge og Skandinavia og viser at det avgjørende var den

---

¹ Randi Rønning Balsvik: *Konstruksjon av fortiden – mellom det lokale og internasjonale*. I «Universitetet i Tromsø. Glimt frå de første 30 år», red. Tove Bull og Tore O. Vorren (Tromsø: Ravnetrykk, 1998), 260–91. Narve Bjørgo: *Kunnskapspolitikk i plan og praksis. Frå etableringa av historie som universitetsfag i Tromsø*. I «Kunnskapens betingelser. Festskrift til Edgeir Benum», red. John red. John Peter Collett, Jan Eivind Myhre og Jon Skeie (Oslo: Vidarforlaget, 2009), 56–76. Narve Fulsås: *Universitetet i Tromsø 25 år* (Tromsø: Universitetet i Tromsø, 1993). Einar Niemi: *Det nordnorske historieseminaret: Service og dannelse. Jubileumsforedrag*. Trykt i *Speculum Boreale*. Skriftserie fra Institutt for historie, Universitetet i Tromsø. Nr. 1.

²*Henrik Ibsens Skrifter*, red. Vigdis Ystad *et.al.*, Aschehoug og Universitetet i Oslo 2005-2010.

fortsatte forbindelsen med Skandinavia. Fulsås har i forlengelsen av dette også, sammen med Tore Rem, redigert boka *Ibsen in Context* (Cambridge University Press 2021), hvor bidrag fra en rekke forskere fra ulike forskningsfelt bidrar til en tverrfaglig forståelse av Ibsens verdenslitterære status.

Vi kunne også ha valgt et annet perspektiv enn forskning for jubileumsseminaret, for eksempel undervisningsfaget historie, eller fagformidling beregna på allmenheten og utadretta virksomhet. Det gjelder alle bygdebøker, bindsterke by-historier, regionale verk i flere bind, oversiktsverk med et transnasjonalt perspektiv, eller folkegrupperes historie som er skrevet eller redigert av tromsøhistorikere. Det siste eksempel på en lang rekke av slike bokverk beregna på et allment publikum, er trebindsverket *Andre verdenskrig i nord* som ble utgitt høsten 2022.

Historiefaget ved UiT starta sin virksomhet midt i et vendepunkt i norsk historieforskning. Forskningsfokus ble fra nå av mye mer rettet mot lokal/regionalhistorie og sosialhistorie, og innebar en markert dreining bort fra politisk historie. Forskningsmiljøet i Tromsø var derfor i takt med de nasjonale trendene når lokalsamfunnenes og regionens historie ble vektlagt da undervisning og forskning starta opp i 1972. Konsentrasjonen om lokal- og regionalhistorie på 1970-tallet var også et resultat av det oppdraget UiT hadde fått om å «tjene landsdelen». De krav og forventninger som de lokalhistoriske miljøene i landsdelen og ikke minst studentene hadde til det nye universitetet, var også helt klare. Og historiemiljøet i Tromsø ønsket også selv å utfordre det til da dominerende nasjonalstatlige perspektivet på historieskrivinga.

Bruddet med det nasjonale fokus ble også markert gjennom den forskninga som foregikk om Afrikas historie³ og Øst/Vest-relasjonene⁴ allerede på 1970-tallet. Det har vært fulgt opp med studier av «den kalde krigen» i etterkrigstida.⁵ Studier i internasjonal historie, både forskning og undervisning, har også vært drevet i tilknytning til *Senter for fredsstudier* ved UiT.⁶

Den lokalhistoriske forskninga ved UiT, bl.a. gjennom en rekke hovedoppgaver, ga seg snart uttrykk i bygdebøker og regionalhistoriske verk. Nær 30 nordnorske byhistorier,

---

³ Randi Rønning Balsvik: *Afrika i historiografisk lys* (2004) og *Norsk bistandshistorie* (2016).

⁴ Geir Lundestad: *Øst/vest, nord-sør – hovedlinjer i internasjonal politikk etter 1945*.

⁵ Hallvard Tjelmeland: *Den kalde krigen* (2006). Stian Bones: *I oppdemningspolitikens grenseland* (2006).

⁶ Randi Rønning Balsvik og Christine Smith-Simonsen, sistnevnte som leder av senteret i flere år.

bygdebøker eller regionalhistoriske bokverk er skrevet av tromsøhistorikere eller av forfatterne som er utdannet ved UiT etter at faget ble etablert i 1972. En forutsetning for at det kunne skje, var at de første UiT-historikerne brukte mye tid på å få på plass støttefunksjoner knytta til litteratur- og kildesamlinger. Etableringa av *Registreringsentralen for historiske data* (RHD) var viktig for demografisk forskning og studier av flyttebevegelser, herunder utvandringa til USA.

Vendinga mot lokal- og regionhistorie ga seg også utslag i at ulike samfunnssektorer, politiske, fagpolitiske, økonomiske og sosiale organisasjoner i landsdelen ble gjort til gjenstand for forskning, både på lokalt og regionalt nivå.⁷ Metodiske og teoretiske spørsmål knytta til by- og lokalhistorie, regionbegrepet og regionbygging har på samme måte vært tematisert og diskutert helt fra faget ble etablert i 1972.⁸

Denne lokal- og regionalhistoriske vendinga i faget måtte for historikerne i Tromsø også innebære et fokus på samisk og kvensk historie, et felt som tidligere hadde vært overlatt samfunnsviterne. Tromsømiljøet fikk snart den ledende posisjonen i Norge når det gjaldt samisk og kvensk historie.⁹ Det resulterte i den første samla og forskningsbaserte framstilling av fornorskningspolitikken før 1940.¹⁰ Og det førte til at Henry Minde ble den første professor i samisk historie i Norge. Tromsøhistorikere var også sterkt representert som redaktører og forfattere i de to bindene som senere er kommet om samenes historie¹¹, det samme gjelder norsk forskning om urfolkshistorie.¹² Den sentrale posisjonen tromsømiljøet etter hvert fikk, bidro til at to historikere fra UiT, Einar Niemi og Ketil Zachariassen, i 2018 ble oppnevnt som medlemmer i *Sannhets- og forsoningskommisjonen*.¹³

---

⁷ Se for eksempel bidrag fra Berg, Drivenes, Fulsås og Tjelmeland i boka *Spennings land* av Thomassen/Lorås (red.) 1997. Se også *Nordnorsk kulturhistorie* (1994). Ketil Zachariassen og Oddvar Svendsen har skrevet viktige bidrag når det gjelder landsdelens økonomiske historie med sine bedriftshistorier om *Sparebanken Nord-Norge* og *Troms Kraft*.

⁸ Mange bidrag fra Einar Niemi, se bl.a. *Veiviser i det mangfoldige nord. Utvalgte artikler av Einar Niemi*. Festskrift redigert av Fredrik Fagertun (2014).

⁹ Henry Minde: *Samenes historie som etterkrigshistorisk forskningsfelt*. LOS-senternotat 92/28 (1992).

¹⁰ Knut Einar Eriksen/Einar Niemi: *Den finske fare. Sikkerhetsproblemer og minoritetspolitikk i nord 1860-1940*.

¹¹ Astri Andresen, Bjørg Evjen og Teemu Ryymin (red): *Samenes historie fra 1751 til 2010* (2021).

Lars Ivar Hansen og Bjørnar Olsen (red): *Samenes historie fram til 1750* (2022).

¹² Henry Minde (red): *Indigenous Peoples, Self-determination, Knowledge, Indigeneity* (2008).

¹³ Innstillinga ble overlevert i juni 2023: *Sannhet og forsoning – grunnlag for et oppgjør med fornorskningpolitikk og urett mot samer, kvener/norskfinner og skogfinner*. Stortingsdokument 19 (2022-2023).

Regionalhistorie og forskning i samisk og kvensk historie førte til at historikerne i Tromsø også snart måtte rette blikket ut over landegrensene, mot Nordkalotten og etter hvert Russland, Barentsregionen, de polare og circumpolare områdene.¹⁴ I den internasjonale evalueringa av norsk historieforskning fra 2008 understrekes det da også at det «transnasjonale» var særegen for forskningsprofilen i Tromsø. Miljøet hadde mer «sin styrke i både lokal og transnasjonal historie enn i nasjonal historie».¹⁵

Men tromsøhistorikere har også bidratt med analyser som angår Norge som nasjon, bl.a. om norske historikers og vitenskapsmenns rolle i nasjonsbygginga på 1800- og 1900-tallet.¹⁶ Og flere har skrevet, bidratt eller vært redaktører i oversiktsverk som behandler tema på nasjonalt nivå, som for eksempel *Norsk utenrikspolitikks historie*, *Norsk innvandringshistorie*, *Norsk polarhistorie*, *Norsk bistandshistorie*, *Norges fiskeri- og kysthistorie* og *Samenes historie*. Tromsøhistorikere har også skrevet *biografier* om viktige nasjonale og militære aktører som *Fridtjof Nansen*, *Otto Ruge*¹⁷ og *Terje Wold*¹⁸, historikere som *Ernst Sars* og forfattere som *Regine Normann*.¹⁹

Etter 1990 skjer det ei «kulturell vending» i historiefaget med mindre vekt på sosial- og strukturhistorie og mer fokus på kultur- og mentalitetshistorie.²⁰ I Tromsø er to-bindsverket *Nordnorsk kulturhistorie* (1994), boka *Havet, døden og vêret* (2003) og forskning om Henrik Ibsen og det «moderne gjennombruddet» noen av eksemplene på denne vendinga.²¹ Fokus ble nå mer retta mot bl.a. bokhistorie, kirkehistorie, religiøst liv, folketro, minnehistorie og ideologi. *Hekseprosessene* har bl.a. vært gjenstand for omfattende studier og resultert i mange

---

¹⁴ Jens Petter Nielsen (red.): *Russland kommer nærmere: Norge Russland 1814-1917* (2014). Sven G. Holtmark: *Naboer i frykt og forventning. Norge og Russland 1917-2014* (2015). Elenius, Gulubev, Lähtenmäki, Tjelmeland (red.): *The Barents Region - A Transnational History of Subarctic Northern Europe* (2014). Einar-Arne Drivenes/Harald Dag Jølle: *Norsk polarhistorie. 3 bd.* (2004).

¹⁵ *Evaluering av norsk historiefaglig forskning* (2008), s.136.

¹⁶ Narve Fulsås: *Historie og nasjon – Ernst Sars og striden om norsk kultur* (1999) og i kapitlet «En æressag for vor nation» i *Norsk polarhistorie bd.1.* (2004). Harald Dag Jølle: *Nansen – Oppdageren.* (2011) og *Nansen - utfordreren.* (2020).

¹⁷ Tom Kristiansen: *Otto Ruge: Hærføreren* (2019).

¹⁸ Vidar Eng: *Terje Wold - en terrier fra nord* (2013).

¹⁹ Liv Helene Willumsen: *Havmannens datter. Regine Normann - et livsløp* (1997).

²⁰ Rune Blix Hagen: *Tre studier av fransk mentalitetshistorie.* Hovedoppgave i historie (1987).

²¹ E-A Drivenes/Marit Anne Haugan/Helge A. Wold (red.): *Nordnorsk kulturhistorie* (1994). Narve Fulsås: *Havet, døden og vêret* (2003).

publikasjoner²². *Læstadianismes* betydning i den religiøse, sosiale, kulturelle og politiske moderniseringa av landsdelen har vært et forskningstema helt fra 1970-tallet, men etter 1990 fikk dette feltet økt oppmerksomhet med eget forsknings- og bokprosjekt.²³ Innafor eldre tids historie reflekteres den kulturelle vendinga i de mange publikasjonene skrevet av forskere knytta til forskningsgruppa *Creating the New North (CNN)*.²⁴ Den franske antropologen/sosiologen Pierre Bourdieu og hans teorier ble tatt i bruk i analysene. Det gjelder for eksempel Lars Ivar Hansen med en rekke publikasjoner om strategier for ekteskap, arv og eiendom og middelalderssamfunnets sosiale logikk.

Historikere ved UiT har deltatt i debatten om metode- og teorispørsmål i faget. Narve Fulsås har for eksempel på en grunnleggende måte problematisert skillet mellom *levning* og *beretning*, en distinksjon som ofte har blitt tatt som gitt i historiske metodebøker.²⁵ Og i forlengelse av den såkalte «sannhetsdebatten» i faget i årene rundt 2000 deltok han sammen med Hallvard Tjelmeland og i en debatt med Tor Egil Førland om objektivitetsproblemer i historisk forskning.²⁶ Et tema som henger sammen med sannhetsproblematikken i faget, er spørsmålet om *fortellingens* plass og rolle i historieskrivingen, hvor Narve Fulsås var en av de første norske historikere som reiste debatten.²⁷

Tromsøhistorikerne har gjennom de femti første årene også tatt del i en rekke diskusjoner både i forskersamfunnet og i offentligheten om realhistoriske tema. Studier av den økonomiske og kulturelle moderniseringsprosessen i landsdelen har stått sentralt både for historikere og samfunnsvitere ved UiT. Diskusjonen har dreid seg om hvilket samfunn Nord-Norge var da endringsprosessene startet, når startet endringene og i hvilken grad var dette styrt utenfra og påtvunget.²⁸ Var nordlendingene et entydig offer eller en aktiv aktør? Denne debatten har også

---

²² Rune Blix Hagen: *Hekser – fra forfølgelse til fortryllelse* (2013). Liv Helene Willumsen: *Seventeenth-Century Witchcraft Trials in Scotland and Northern Norway* (2008).

²³ Einar-Arne Drivenes/Einar Niemi: *Også i denne verden? Etnisitet, geografi og læstadianisme mellom tradisjon og modernitet* i boka *Vekkelse og vitenskap. Lars Levi Læstadius 200 år* (2000).

Rolf Inges Larsen: *Religion og fiendebilder. Læstadianerne, statskirken og kvenene 1870-1940* (2013).

²⁴ Sigrun Høgetveit Berg, Rognald Heiseldal Bergesen, Roald Ernst Kristiansen (red.): *The Protracted Reformation in North*. Volum 144 i serien "Arbeiten zur Kirchengeschichte".

Stefan Figenschow, Richard Holt, Miriam Tveit (red.): *Myths and Magic in the Medieval Far North*. (2021).

²⁵ *Historisk tidsskrift* 2001, nr 2 og 4.

²⁶ *Historisk tidsskrift* 2010, nr 4, *Historisk tidsskrift* 2011 nr.1 og 2.

²⁷ Jan Heiret, Temu Ryymin og Svein Atle Skålevåg (red.): *Fortalt Fortid. Norsk historieskrivning etter 1970* (2013). Narve Fulsås: *Historie og forteljing*, *Nytt norsk tidsskrift* nr. 3, 2005.

²⁸ Narve Fulsås: *Hushaldsøkonomi og kapitalistisk økonomi i Nordland. 1850-1950*. *Historisk tidsskrift* 1987 nr 1.

dreid seg om nordlendingenes vesen og kultur. Finnes det noe særeget nordnorsk, en nordnorsk «essens»?²⁹ Samisk historie har også vært gjenstand for en kontinuerlig debatt fra 1970-tallet av, en diskusjon som i stor grad har vært ført i media, og debatten har vært like intens enten det nå gjelder forhistorisk tid, middelalder eller moderne tid. Diskusjonen har mellom annet dreid seg om «hvem var her først»-problemet, urfolksstatus og rettighetsspørsmål, men ikke minst har det handlet om fornorskningens årsaker og konsekvenser.

Fra 1990-tallet og i det siste tiåret har forholdet til Russland og 2. verdenskrig vært sentrale forskningstema, noe som bl.a. har resultert i oversiktsverk på flere bind.³⁰ Historikere fra UiT har deltatt aktivt på begge disse områdene hvor bl.a. *minnehistoriske* undersøkelser har vært et felles interesseområde de siste årene.³¹ Den indrepolitiske utviklinga i Russland fram til krigen i 2014 med annekasjonen av Krim og i 2022 med invasjonen av Ukraina, har gjort russlandseksperterne blant historikerne i Tromsø etterspurte i media, og de har tatt sitt ansvar med å delta aktivt i den offentlige samtalen. UiT har det siste tiåret også blitt det nasjonale senteret for forskning om 2. verdenskrig. Krigshistorien vekker alltid debatt, til dels hete debatter, og det gjelder til fulle i Nord-Norge. Her dreier det seg ikke bare om krigsforløpet, men like mye om at krigen i Nord-Norge er glemt og utelatt i den nasjonale fortellinga. I denne debatten har nok tromsøhistorikerne til tider følt at de har «sådd vind og høstet storm».

---

²⁹ Narve Fulsås: *Nordnorsk eigenart og nordnorske identitet* i boka «Spennings land. Nord-Norge etter 1945» (1997).

³⁰ Bjørg Evjen (red.): *Andre verdenskrig i nord. En annerledes hverdag* (2022). Fredrik Fagertun (red.): *Andre verdenskrig i nord. Overfall og okkupasjon* (2022). Stian Bones (red.): *Andre verdenskrig i nord. Kampen om frihet* (2022).

³¹ Kari Aga Myklebost/Joakim Aalmen Markussen: *Drakamp og balansegang. Frigjøringsmarkeringene i Kirkenes 1954-1994: Et minnepolitisk perspektiv*. Nordisk Østforum nr. 35 (2021).